

Ekonomisk bedömning

Bristerna påverkar

oktober 2021

Sammanfattning

En konjunkturåterhämtning som begränsas av flaskhalsar

En stor del av världen är på god väg ut ur pandemin. Det gör att tillväxttakterna börjat växla upp betydligt. Den högre efterfrågan på många ställen i den globala ekonomin har också gjort att många brister och flaskhalsar nu gör sig påminda. Leveransproblem med insatsvaror av olika slag gör att utbudet inte kan expandera tillräckligt snabbt för att till fullo möta den ökande efterfrågan. Trots höga tillväxttakter i ekonomin som helhet hålls därför tillväxten i vissa branscher tillbaka.

Flaskhalsarna är inte bara ett resultat av förbättrad konjunktur. En del av dem är också till stor del strukturella, exempelvis på arbetsmarknaden. Kompetensbrist och rekryteringsproblem har länge varit ett stort problem för många företag. Många branscher har länge haft svårigheter att hitta personal med rätt sorts utbildning och erfarenhet. Sådana problem blir ännu tydligare när efterfrågan i ekonomin nu ökar.

Trots höga bristtal och störningar i globala leveranskedjor kommer den svenska ekonomin de närmaste kvartalen att växa i hög takt. Viljan och möjligheterna till ökad konsumtion är nu stora hos hushållen när restriktionerna har tagits bort. Svenska hushåll har ett i utgångsläget stort konsumtionsutrymme med ett sparande som varit högt under en längre tid. Framöver kommer därför tillväxten till stor del att drivas av hushållens konsumtion. En annan viktig komponent till den höga tillväxttakten framöver är investeringarna. Näringslivet är mitt i en stor omställning mot digitalisering och grön teknik som gör att även investeringarna kommer lämna ett betydande bidrag till tillväxten under kommande år.

Arbetslösheten sjunker men förblir hög genom hela prognosperioden. Många kommer vara kvar utanför sysselsättningen också när konjunkturen normaliseras framöver. Missmatchen på arbetsmarknaden har snarast ökat av pandemin och de strukturella förändringar som krisen har påskyndat. Det gäller allt från digitalisering och nya sätt att arbeta till en allt snabbare miljö- och energiomställning som påverkar många delar av vårt samhälle.

Osäkerheten i prognosen är stor. I många fattiga länder med låg vaccinationsgrad är pandemin i högsta grad fortfarande närvarande. Ytterligare spridning av muterade virusvarianter kan orsaka förnyade nedstängningar i många länder med negativ påverkan på den globala ekonomin. Det råder också osäkerhet kring hur länge politiken kommer understödja den ekonomiska utvecklingen. För närvarande bidrar både finanspolitiken och det låga ränteläget positivt till konjunkturutvecklingen, men när den expansiva politiken kommer att fasas ut är än så länge oklart.

Nyckeltalstabell

	2020	2021	2022	2023
BNP ¹	-2,8	4,3 (3,8)	3,6 (3,9)	2,2
Arbetslöshet ^{2,3}	8,3	8,8 (8,6)	7,6 (7,8)	7,3
Sysselsättning ¹	-1,3	0,0 (-0,8)	2,0 (1,5)	0,7
KPI ²	0,5	2,2 (1,6)	2,0 (1,4)	1,7
Reporänta ^{2,4}	0,0	0,0 (0,0)	0,0 (0,0)	0,0

¹ Årlig procentuell förändring, ² Årsgenomsnitt, ³ Procent av arbetskraften, 15–74 år, ⁴ Procent

Anm.: Prognosen från april inom parentes.

Källor: Riksbanken, SCB och Svenskt Näringsliv.

Internationell ekonomi

Den globala tillväxten blir hög men tillväxttoppen är snart nådd

I början av pandemin befarades mycket stora BNP-fall i många delar av världen. Aktiviteten i den globala ekonomin sjönk förvisso men betydligt mindre än vad många initialt bedömde (se diagram 1). En viktig anledning till att fallen inte blev större än vad de blev var de krisstöd som många centralbanker och regeringar implementerade. Många länders stödsatser var nödvändiga och i huvudsak välavvägda. Stöden har dock kommit till en kostnad av ökad offentlig upplåning nästan överallt i världens ekonomier. Skulderna var höga innan krisen bröt ut och har nu stigit till ännu högre nivåer (se diagram 2).

Smittspridning och vaccinationsgrad har länge dikterat villkoren för den ekonomiska utvecklingen på global nivå. Den senaste tiden har utvecklingen gått isär när det gäller vaccinationsgrad mellan rika och fattiga länder. Knappt 50 procent av världens befolkning har fått minst en vaccindos. För låginkomstländer är motsvarande siffra bara drygt 3 procent.¹ Tillgången på vaccin är ojämnt fördelad och för de länder som har tillgång på vaccin skiljer sig vaccinationsviljan också åt. Det gör att en del länder har långt kvar innan pandemin är över. Således går den globala återhämtningen i två hastigheter, snabbt för de som har en vaccinerad befolkning och långsamt eller inte alls för de länder som fortfarande kämpar med stor smittspridning och låg vaccinationsgrad.

Många avancerade länder är nu redan tillbaka på förkrisnivåer i termer av BNP (se diagram 3). De hårt drabbade länderna där turismnäringarna väger särskilt tungt, exempelvis Spanien och Italien, har dock en bit kvar innan de är tillbaka på nivåerna innan pandemin.

De länder som i stort sett har pandemin bakom sig upplever nu stora tillväxtlyft. Det är främst de hårdast drabbade branscherna som sedan sommaren har vuxit snabbt och lyckats återhämta delar av det man gick miste om tidigare under pandemin. Förtroendeindikatorer visar att hushåll och företag i många avancerade ekonomier har en fortsatt tilltro till att restriktioner kommer tas bort och förbli borta, samt att ekonomierna kommer återgå till mer av ett normalläge framöver (se diagram 4).

Den snabba efterfrågeökningen, framför allt efter sommaren, har blottlagt många brister som företagen nu lider av. Det har talats mycket om halvledarbrist och annan komponentbrist som gör att färdigställandet av många komplexa varor blir lidande. Orderböckerna i många branscher är välfyllda men företagen kan i många fall inte leverera på den höga orderingången. Ett annat bristproblem har varit tillgången på containrar och frakt. De globala leveranserna förmår helt enkelt inte mätta den efterfrågeökning som nu samtidigt sker i många av världens ekonomier. Tillsammans med bristen på arbetskraft och kompetens hämmar dessa flaskhalsar konjunkturåterhämtningen (se fördjupningsrutan *Stora flaskhalsproblem hämmar utvecklingen framöver*).

Trots flaskhalsarna i den globala ekonomin kommer tillväxten att bli hög i år och nästa år. Hushållen konsumerar mer och mer i takt med att vaccinationsgrader ökar och restriktioner försvinner. Det gör att tjänstesektorerna, som tidigare var hårt drabbade av pandemin, nu får agera draglok för återhämtningen.

Bristerna, däribland på energi, har också gjort att inflationen varit hög en tid. Huvudscenariot är att inflationen faller tillbaka när den globala konjunkturen börjar normaliseras nästa år. Det är dock stor osäkerhet kring hur prisökningstakten kommer att se ut framöver och när centralbanker vågar minska sina stödköp och låta räntor vandra uppåt. Politiken har gynnat tillväxten och bidragit till att världens ekonomier inte tagit mer skada än vad de gjort av pandemin. Trots många osäkerhetsmoment är det däremot sannolikt att vi inför nästa kris kommer gå in i den med högre offentlig skuldsättning i flertalet av

---

¹ Källa: Our world in data, 26 okt.

världens ekonomier. Låt oss hoppas att nästkommande ekonomiska kris också kan hanteras med hjälp av penning- och finanspolitik.

Diagram 1. Global industriproduktion och global handel

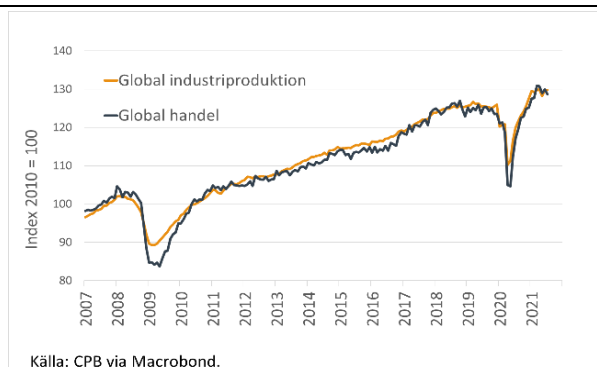

Diagram 2. Skuldkvoter i några viktiga ekonomier

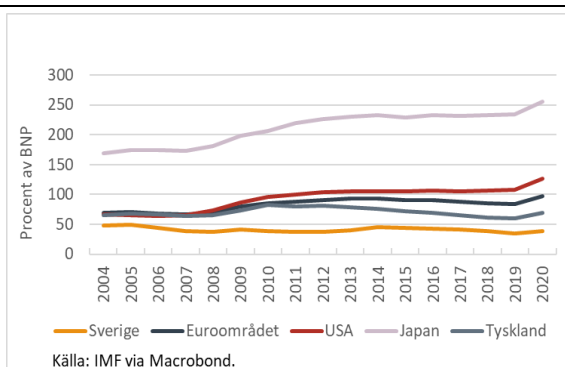

Diagram 3. Jämförelse BNP-utveckling olika länder

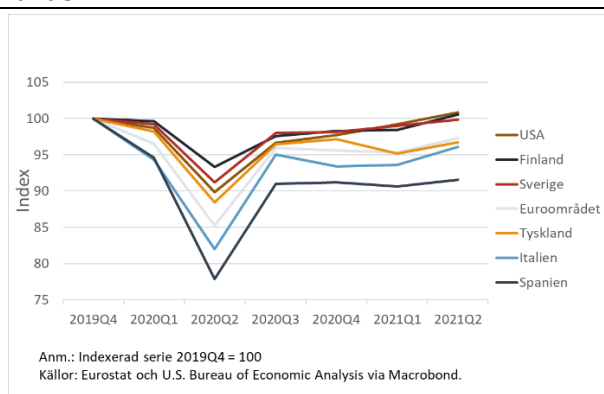
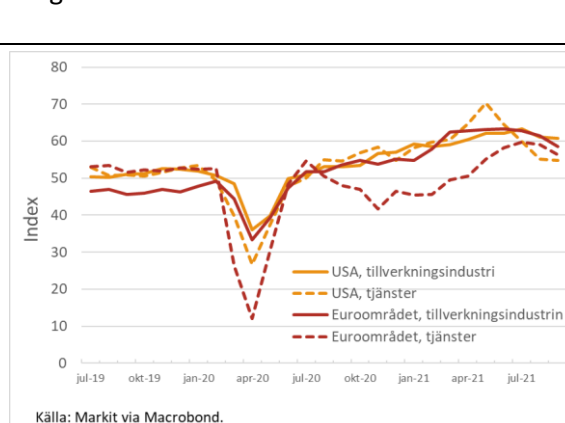

Diagram 4. PMI i USA och Euroområdet

Tabell 1 Internationella BNP prognoser, årlig procentuell förändring

	2020	2021	2022
Världen	-3,4	5,7	4,5
USA	-3,4	6,0	3,9
Euroområdet	-6,5	5,3	4,6
Japan	-4,6	2,5	2,1
Storbritannien	-9,8	6,7	5,2

Källa: OECD Interim Economic Outlook Forecasts september 2021.

Svensk ekonomi

Hög BNP-tillväxt men farten hämmas av olika brister

Till stor del har vi nu facit på hur pandemin påverkade konjunktoren. Ekonomin upplevde ett skarpt fall under första halvåret 2020 för att sedan ta ett skarpt kliv uppåt. Det blev ett V-format konjunkturförlopp. Det var främst den privata konsumtionen och utrikeshandeln som gjorde att BNP föll i början av krisen. Utrikeshandeln har nivåmässigt återhämtat sig medan konsumtionen fortfarande har en del kvar för nå tillbaka till förkrisnivåer.

Sedan april i år har tillväxtprognosen för svensk BNP reviderats upp 2021. **BNP** bedöms nu växa med 4,3 procent 2021, 3,6 procent 2022 samt 2,2 procent 2023 (se tabell 2). Upprevideringen i år grundar sig på en stark utveckling under första halvåret och på en fortsatt stark återhämtning i Sverige nu när restriktionerna tagits bort. Hushållen har nu möjlighet att spendera de pengar som man har sparat och som man inte fått använda under pandemin. Exporten har redan fått draghjälp av ett förbättrat läge i omvärlden, där både global handel och global industriproduktion har passerat sina respektive förpandeminivåer. BNP-nivån är nu högre än innan krisen slog till, men det dröjer in i 2022 innan lågkonjunktoren bedöms vara över (se diagram 5).

De höga tillväxttakterna i år och nästa döljer en del problem med olika brister och flaskhalsar i ekonomin (se fördjupningen *Stora flaskhalsproblem hämmar utvecklingen framöver*). Konjunkturåterhämtningen är därför för närvarande problematisk för många företag som inte kan öka sin produktion och personalstyrka i den takt de önskar. Ett exempel på flaskhalsproblemen syntes i det senaste månadsutfallet för industriproduktionen där leveransproblem och komponentbrist tydligt dämpade utvecklingen.

Tabell 2 Försörjningsbalans, årlig procentuell förändring

	2020	2021	2022	2023
BNP	-2,8	4,3	3,6	2,2
Privat konsumtion	-4,7	4,2	3,5	2,0
Off. konsumtion	-0,6	2,9	1,7	1,0
Investeringar	-0,4	6,2	5,8	4,3
Export	-4,6	6,7	3,1	2,9
Import	-5,7	7,4	3,5	3,3
Lager ¹	-0,7	0,1	0,2	0,0

¹ Bidrag till BNP-tillväxten

Källor: SCB och Svenskt Näringsliv.

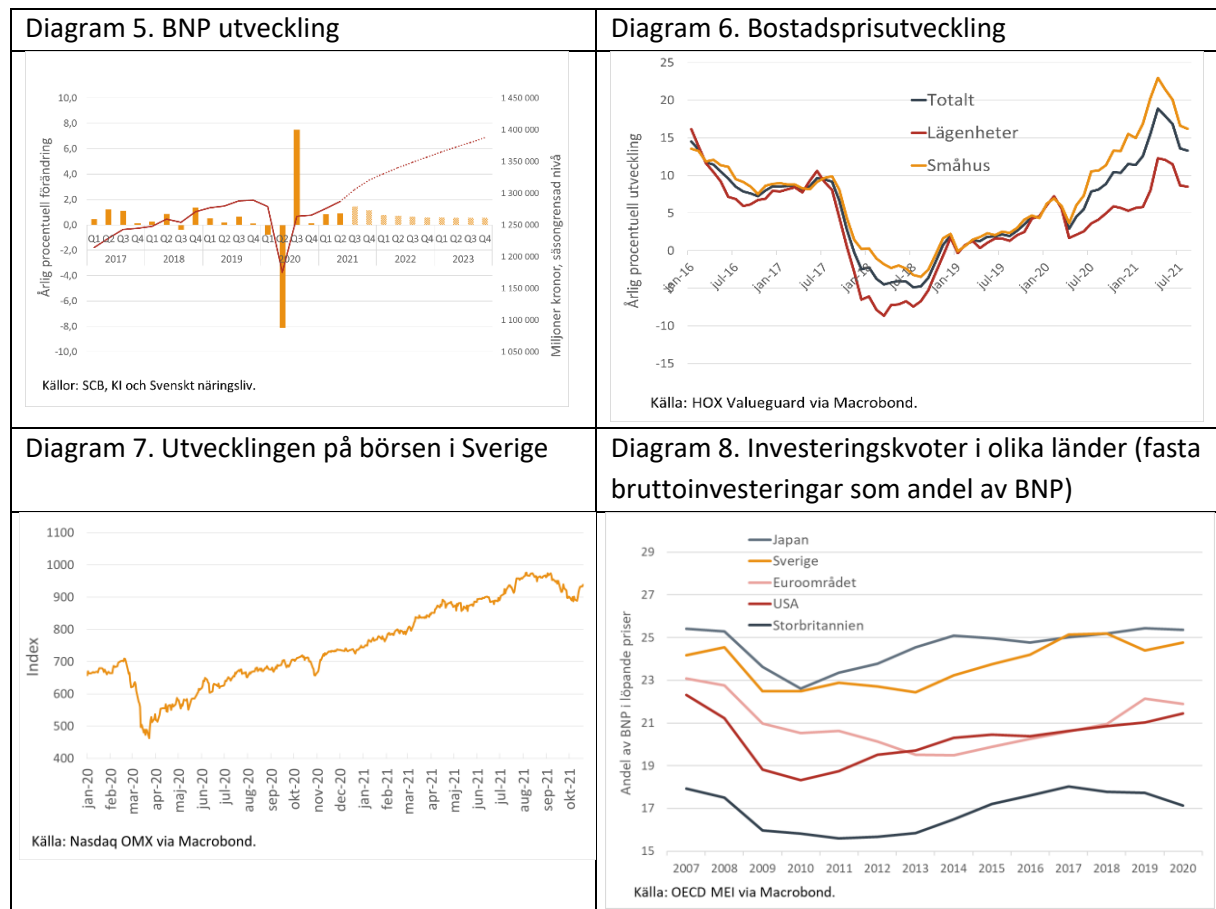
Flertalet pandemirestriktioner som Sverige hade i ca ett och ett halvt år gjorde att konsumtionen begränsades och förändrades. En del konsumtion ersattes med annan typ av konsumtion. (t.ex. ersattes resor utomlands med resor inom Sverige och konsumtion av varor till ombyggnationer kan ha ersatt en del restaurangbesök). Samtidigt minskade den fysiska handeln kraftigt medan e-handeln ökade. E-handeln lyckades dock inte fullt ut kompensera för de stora försäljningsfallen i de drabbade branscherna. Den totala effekten på **hushållens konsumtion** har sammantagit varit betydande genom hela pandemin.

Hushållen har blivit än mer förmögna under pandemin. En stor del av hushållens förmögenhet finns investerad på börsen och på bostadsmarknaden. Både de finansiella marknaderna och bostadsmarknaden

har haft en stark utveckling genom pandemin, tvärtemot vad man initialt trodde när pandemin slog mot Sverige våren 2020. Den extremt goda utvecklingen på fastighetsmarknaden, men även på börsen, är inte långsiktigt hållbar och de senaste månaderna har uppgångarna börjat lugna ner sig (se diagram 6 och 7). Det finns alltså ett stort konsumtionsutrymme bland hushållen som bidrar till att hushållens konsumtion kan växa snabbt.

På arbetsmarknaden förbättras läget framöver och färre riskerar arbetslöshet när efterfrågan på arbetskraft ökar. Med lägre arbetslöshetsrisker vågar hushållen konsumera i högre takt. Även finanspolitiken bidrar till ökade disponibla inkomster och ett större konsumtionsutrymme.

I slutet av september i år släpptes restriktionerna i Sverige. Hushållen har därmed nu medlen, lusten och tillåtelsen att spendera. Det uppdämda konsumtionsbehovet kommer att bidra till en betydligt högre konsumtion framöver.

En viktig anledning till att BNP sjunker i orostider är att företag skjuter upp sina investeringsbeslut och minskar investeringar. Trots ett förväntat stort fall, föll **investeringarna** bara under första halvåret 2020. Av allt att döma har merparten av företagen, med hjälp av statens krisstöd, hanterat krisen väl. Investeringarna har inte sjunkit i samma stora utsträckning som under exempelvis finanskrisen. Räntorna är fortsatt historiskt låga och detta bidrar till en ganska låg upplåningskostnad för de företag som ökar sina investeringar. Orsakerna till dagens kris är virusrelaterade och inte grundade av något fundamentalt fel i våra ekonomier. Det gör att investeringsviljan under den senare delen av krisen har upprätthållits.

Åren före pandemin hade investeringarna, till skillnad från många andra delkomponenter av BNP, en svag utveckling. Det finns stora investeringsbehov i ny teknologi, digitala processer och energi- och miljömställning. För att hålla jämna steg med sina konkurrenter i denna omställning måste företagen

investera. Kapacitetsutnyttjandet är redan väldigt högt inom industrin. För konkurrenskraft och produktivitetstillväxt krävs sannolikt investeringar i stora delar av samhället, inte minst inom de varuproducerande branscherna. Sverige har idag en relativt hög investeringskvot jämfört med många andra länder (se diagram 8). För att bibehålla denna position i en situation där omställning mot grön teknik och digital utveckling går mycket snabbt kommer hög investeringstakt vara nödvändig framöver. Denna omställning kommer bidra till att investeringarna står för en stor del av tillväxten kommande år (se diagram 9).

Åren innan pandemin var **bostadsinvesteringarna** ganska svaga. Priserna i sektorn fick en sänkning och investeringsvolymen föll. Genom pandemin klarade sig dock bostadssektorn bra och kunde stå emot fallen i andra delar av ekonomin. Bostadsinvesteringarna ökade under 2020, främst drivet av ombyggnationer. I år och nästa år är det nybyggnationerna som ökar rejält, med understöd av en hög efterfrågan, ett lågt ränteläge och höga bostadspriser. Således bidrar bostadsinvesteringarna positivt till de totala investeringarna i ekonomin. Hela byggbranschen överskuggas dock för närvarande av diskussionen kring cementbrist och hur det kommer bli med den framtida produktionen i Slite på Gotland. Prognosen som tecknas här baseras på att de problemen löser sig och att bristen på cement inte blir varaktig.²

Utvecklingen i den globala handeln med många covidrelaterade handelshinder påverkade svensk **utrikeshandel** under pandemin. De stora fallen under det andra kvartalet 2020 följdes upp med kraftiga öknings under det tredje. Trots de stora initiala fallen är nu volymerna för export och import ungefär i linje med vad de var innan pandemin.

Det kvarstår dock problem för den globala handeln. Den globala efterfrågeökningen har inneburit leveransproblem och höjda transportpriser. Det har också blivit utbudsproblem när bristen på en del insatsvaror tilltagit. Dessa problem slår framförallt på varuhandeln. Den fortsatta återhämtningen för utrikeshandel beror i hög grad på hur väl man löser dessa logistikproblem och de olika bristerna i de globala värdekedjorna. Trots att brist på halvledare och containrar har orsakat ibland betydande störningar i exportflödet, bedöms fortfarande dessa problem vara övergående utan större påverkan på handeln på längre sikt.

De ljusa framtidsutsikterna syns i många framåtblickande indikatorer. Tilltron till framtiden är god beträffande produktions-, investerings- och anställningsplaner. Detta syns i svaren från Svenskt Näringslivs företagarpanel (se diagram 10), men också i andra liknande paneler, som t.ex. PMI eller Konjunkturinstitutets barometer (se diagram 11 och diagram 12). Själva nivåerna på indikatorerna är idag svårtolkade då pandemin har inneburit stora svängningar. Man bör därför vara försiktig när man tolkar indikatorernas nivåer. Fokus bör istället ligga på riktningen i dessa variabler.

Exportorderingsgången har varit hög en tid och förväntningarna om ökade exportvolymerna är höga. Inom industrin gör företagen själva nu bedömningen att exportorderingsgången är tillfredsställande, vilket bör innebära god fart i svensk export den kommande tiden. Förväntningarna är höga trots att leveransproblem och komponentbrister är närvarande. Detta kan tolkas som att företagen tror att dessa problem är av övergående natur (läs mer om bristerna i fördjupningen nedan).

En viktig del när SCB sammanställer och producerar BNP-siffror är primärstatistiken. För **produktionen** i näringslivet är det månatliga produktionsvärdesindexet en sådan komponent. Indexet visar att produktionsnivån har återhämtat sig men att komponentbristen på senare tid har orsakat störningar. I augusti, som är det senaste månadsutfallet, tappade produktionen en del fart.

Efter en sommar med minskad smittspridning och ett ökat resande inom Sverige har hotell- och restaurangbranscherna börjat återhämta sig. Efter borttagandet av restriktionerna i slutet av september förväntas läget förbättras ytterligare, även i de mest drabbade branscherna. Många av dessa branscher har

---

² Byggföretagen bedömer att osäkerheten är så pass stor i denna fråga att det inte ens går att göra en prognos för byggproduktion och bygginvesteringar för 2022.

erhållit statligt likviditetsstöd som framöver måste betalas tillbaka. För en del företag som inte lyckas öka sina vinstvolymmer kan dessa återbetalningar bli problematiska.

Diagram 9. Bidrag till BNP

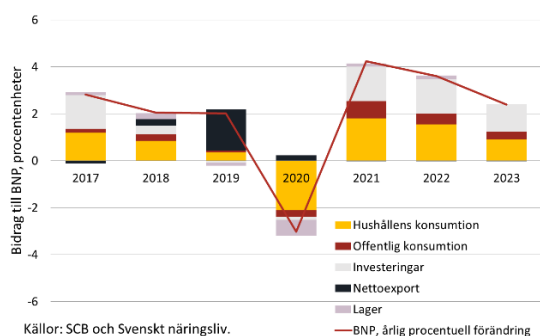

Diagram 10. Företagarpanelen

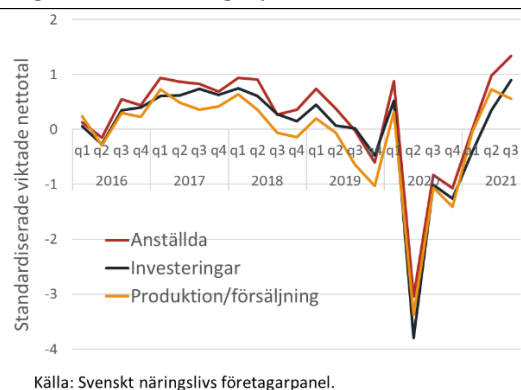

Diagram 11 PMI

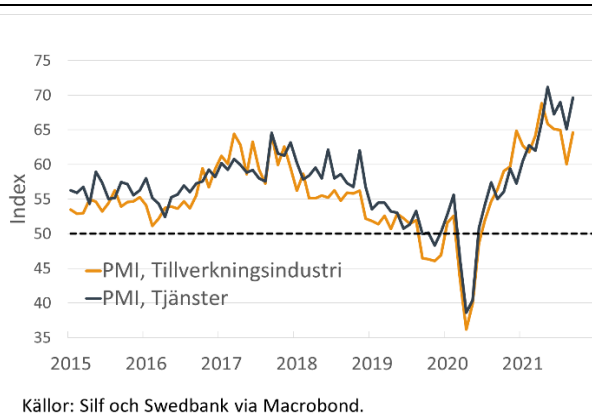
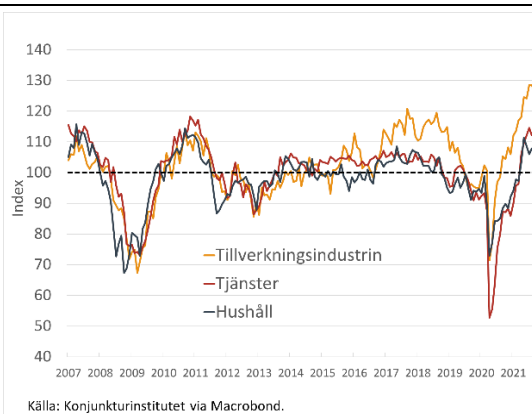
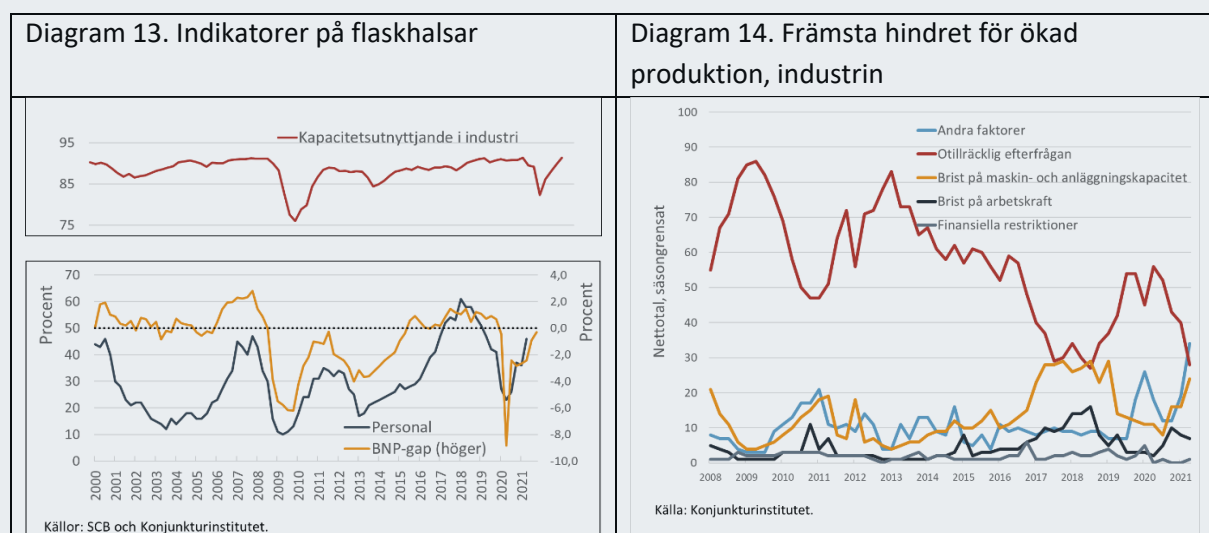

Diagram 12 Konjunkturbarometern

Fördjupning: Stora flaskhalsproblem hämmar utvecklingen framöver

Efterfrågan på arbetskraft och utnyttjandegraden av befintlig personal varierar med konjunkturen. När konjunkturen förbättras vill företag nyanställa och bristen på arbetskraft tilltar. På samma sätt ökar det s.k. kapacitetsutnyttjandet när de ekonomiska hjulen börjar snurra snabbare. Företag behöver då investera i befintlig och ny verksamhet för att möta den ökande efterfrågan i ekonomin. Indikatorer på bristtal och kapacitetsutnyttjande är exempel på flaskhalsindikatorer. Höga värden på dessa indikatorer signalerar trånga sektorer som kan begränsa utvecklingen framöver. I diagram 13 illustreras hur de brukar samvariera med konjunkturutvecklingen. Det är tydligt att flaskhalsar brukar tillta när konjunkturen stärks.

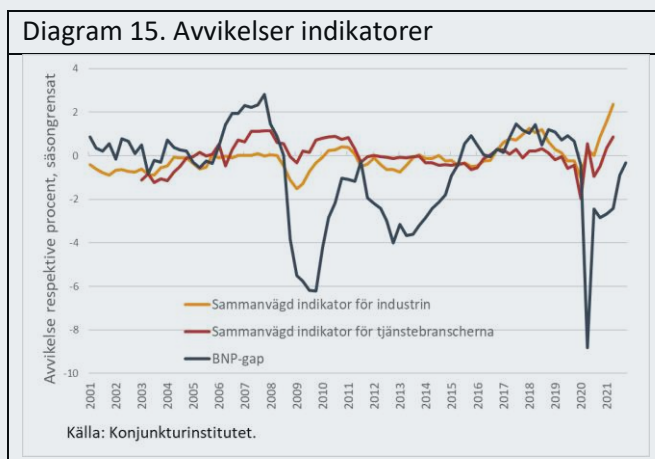
Sedan en tid har brist varit ett omtalat ord i globala värdekedjor. Det har varit brist på halvledare som drabbat delar av ekonomin med problem för framför allt fordonsindustrin. Efterfrågan på global frakt över världshaven har ökat mer än vad som kunnat mötas med tillgång på containrar. Detta har gjort att företag och konsumenter tvingats vänta på delkomponenter och insatsvaror. Leveransproblemen hämmar företagets utveckling och gör att försäljningsvolymerna blir lägre än vad de annars skulle varit. Det är svårt att bedöma hur tillväxthämmande dessa problem är. Företagen inom industrin rankar nu andra faktorer som det största problemet för tillväxt (se diagram 14). I detta svar ligger mycket av de leveransproblem som företagen idag upplever. Dessa problem är till stor del globala och knappast något Sverige kan göra så mycket åt. Förhoppningsvis mildras störningarna till de globala distributionskanalerna vartefter återhämtningen fortgår och vi når mer normala efterfrågeökningar i ekonomin.

Ett annat flaskhalsproblem som i större utsträckning kan åtgärdas med inhemska medel är kompetensbristen. Företagen är i stort behov av kompetent och erfaren arbetskraft som ofta besitter specialiserad yrkeskunskap. Detta är inte ett konjunktorellt fenomen utan har varit ett problem för många företag under lång tid. Det finns vissa skillnader mellan branscher men överlag är rekryteringsproblemen stora i alla sektorer av näringslivet (se Svenskt Näringslivs återkommande rapport *Rekryteringsenkäten* eller Arbetsförmedlingens *Var finns jobben?* för en genomgång av rekryteringsbehoven). Många länder upplever liknande arbetskraftsbrist men till skillnad från leveransproblematiken har enskilda länder större möjligheter att över tid genomföra utbildningsinsatser som mildrar rekryteringsproblemen.

Det är naturligt att det uppstår brister på komponenter och personal i konjunkturuppgångar. Frågan är om återhämtningen från pandemin hämmas mer av dessa brister än under tidigare konjunkturåterhämtningar. Ingen konjunkturcykel är den andra helt lik. Konjunkturutvecklingen under pandemin skiljer sig åt från

tidigare cykler i och med det mycket branta fallet under framför allt våren 2020 och en brant uppgång under 2021. De senaste kvartalens snabba konjunkturåterhämtning i den globala ekonomin gör att leveransproblemen förmodligen tilltagit snabbare än de skulle ha gjort om konjunkturförloppet hade varit jämnare och mer utdraget i tiden.

Hur flaskhalsindikatorerna förhåller sig till rådande konjunkturläge illustreras i diagram 15. Här har Konjunkturinstitutet skattat avvikelsen från vad som vore normala flaskhalsindikatorer givet konjunkturläget. Det är tydligt att både för industrin och för tjänstenäringarna är bristtal och andra indikatorer högre än vad som kan förväntas om man bara tittar på konjunkturläget. Detta kan tolkas som att flaskhalsarna i ekonomin för närvarande hämmar utvecklingen mer än vad som kan betraktas som normalt.

De slutsatser man kan dra av flaskhalsproblemen för svensk ekonomi och för svenska företag är att de är på förhöjda nivåer och att de för närvarande dämpar den ekonomiska utvecklingen. En del av problemen är av övergående karaktär då leveransproblem med insatsvaror och komponentbrister troligen mildras framöver. Andra delar av flaskhalsproblemen som rör kompetensbrist riskerar att kvarstå under stor del av kommande konjunkturcykel. Det tar tid att utbilda och omskola för morgondagens efterfrågan på arbetskraft. Detta hinder för tillväxt har varit en realitet för många företag också innan pandemin. Det är därmed till stor del ett strukturellt problem som förvärras när konjunkturutvecklingen nu förbättras.

Fördjupning: Hur beräknas reformutrymmet och vad är egentligen ett BNP-gap?

I samband med att regeringen släpper sin budgetproposition brukar nivån på reformutrymmet diskuteras flitigt i media och bland ekonomer. Ett reformutrymme är det belopp som en finansminister kan tillåta sig spendera på lägre skatter och/eller högre utgifter. Uträkningen av nivån på sådana ofinansierade finanspolitiska åtgärder grundar sig på en rad olika faktorer.

För det första uppstår ett reformutrymme vanligen på naturlig väg då inkomsterna ofta blir större när ekonomin växer. Statens utgifter ökar däremot inte med samma automatik i takt med ekonomins tillväxt. Utöver det utrymme som uppstår av att inkomsterna vanligen växer snabbare än utgifterna har regeringen ett finanspolitiskt ramverk att förhålla sig till. I detta ramverk spelar överskottsmålet en viktig roll för hur mycket regeringen kan tillåta sig sänka skatterna och/eller höja utgifterna.

Överskottsmålet innebär att de offentliga finanserna ska visa ett överskott på 1/3 procent av BNP i genomsnitt över en konjunkturcykel. Det innebär att ramverket ger regeringen möjlighet att låta det finansiella sparandet vara negativt i dåliga tider när arbetslösheten är hög och inkomsterna lägre. Å andra sidan måste de offentliga finanserna gå med överskott i goda konjunkturtider. Det är alltså tydligt att synen på konjunkturutvecklingen spelar en viktig roll för hur stort reformutrymme som regeringen kan tillåta sig.

Konjunkturen bedöms vanligtvis med det s.k. BNP-gapet. Det är en kvot som relaterar BNP-nivån till vad BNP skulle vara i avsaknad av konjunkturrella störningar i ekonomin. Denna potentiella BNP-nivå är en strukturell variabel som bedöms utifrån synen på strukturella variabler som långsiktig produktivitetsutveckling och synen på arbetsmarknadens funktionssätt. BNP-gapet stäms även av mot exempelvis arbetslöshetens utveckling, kapacitetsutnyttjandet och olika mått på bristtal. Ju mer positivt gapet är, desto starkare bedöms konjunkturen vara och vice versa. Huruvida ekonomin befinner sig i hög- eller lågkonjunktur, dvs. om den faktiska BNP-nivån är högre eller lägre än den potentiella nivån, är således en bedömningsfråga som ibland inte har ett entydigt svar.

För att beräkna reformutrymmet behöver man först göra en bedömning av hur de offentliga finanserna kommer att utveckla sig framöver utan ny politik. Detta finansiella sparande sätts sedan i relation till vad man tror om konjunkturutvecklingen. Genom att konjunkturjustera det finansiella sparandet erhålls ett nytt mått, det s.k. strukturella sparandet. Det är nivån på detta mått som används för att beräkna reformutrymmet. Allt över 1/3 procent av potentiell BNP utgör ett utrymme inom ramen för överskottsmålet.

Det är således många parametrar som ska bedömas innan ett reformutrymme räknas ut. Konjunkturinstitutet kom fram till 43 miljarder medan regeringen landade i 74 miljarder inför kommande år. Regeringen betonar lärdomarna från finanskrisen och motiverar ett högre belopp med rekommendationer från internationella organisationer som IMF och OECD. Konjunkturinstitutet fäster större vikt vid en snabbare återgång till överskottsmålet och anser att regeringens högre belopp inte är stabiliseringspolitiskt motiverat.³

Ur ett mer långsiktigt perspektiv är det viktigt att resurser läggs på sådana åtgärder som höjer den potentiella tillväxtförmågan i svensk ekonomi. Skatteförändringar eller åtgärder på utgiftssidan som leder till fler arbetade timmar och en högre produktivitetstillväxt kan ha negativa kortsiktiga effekter för statskassan men långsiktigt positiva effekter på statens finanser. Oavsett bedömning av nivån på reformutrymmet är det därmed viktigt att pengarna används till sådant som ger tillväxt och ökat välbefinnande på sikt.

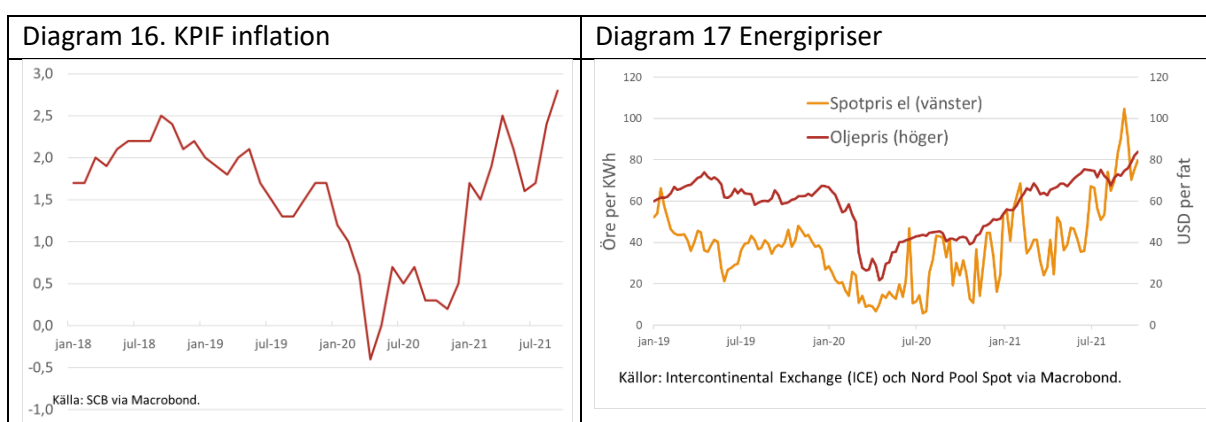
³ Se Konjunkturinstitutets ”Kommentar till regeringens budgetproposition 2022” från 20 september 2021.

Inflation och priser

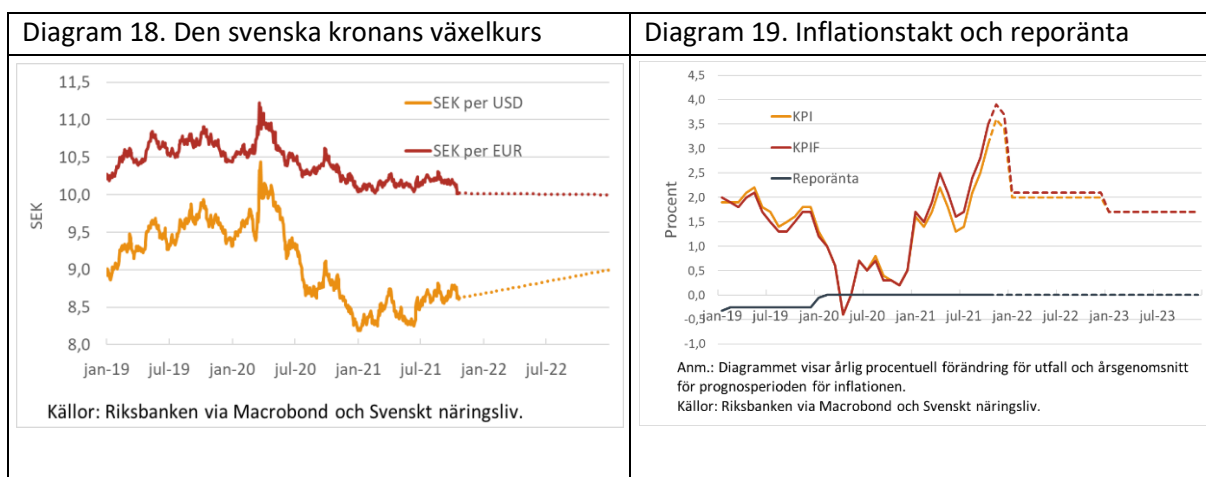
Brister ökar inflationen tillfälligt

Den svenska ekonomin växer nu i stark takt efter den djupa nedgången till följd av pandemin under 2020. Nedstängda ekonomier öppnar upp runt om i världen och tillsammans med fortsatt expansiv finans- och penningpolitik talar det för god tillväxttakt i världen de kommande åren.

Nedstängningen av ekonomier runt om i världen under pandemin innebar att mängder av varor inte producerades. Nu när efterfrågan ökar snabbt igen uppstår brist på varor och tjänster på många håll som beskrivits i fördjupningen *Stora flaskhalsproblem hämmar utvecklingen framöver*. Alla dessa brister kan driva upp inflationstakten till höga nivåer. Redan nu under hösten har inflationstakten börjat stiga (se diagram 16). Energipriserna är en viktig komponent i beräkningen av inflationstakten. Sedan krisens inledningsskede har de stigit betydligt (se diagram 17).

Kronans växelkurs påverkar hur mycket inflation som importeras. Sedan tio år tillbaka har kronan försvagats mot både euron och den amerikanska dollarn. Det har inneburit att importpriserna stigit, men genomslaget på inflationen i Sverige har varit litet. Under kommande år bedöms det endast bli små förskjutningar i växelkursen. Svensk ekonomi växer ungefär i takt med Europa de kommande åren, varför växelkursen mot euron stannar kring tio kronor under prognosperioden. Försvagningen av dollarn mot kronan under 2020 har under året stannat av och dollarn har stärkts. Under kommande år bedöms dollarkursen fortsätta normaliseras till en nivå runt nio kronor per dollar (se diagram 18).

Inflationstakten bedöms inte heller denna gång, trots hög BNP-tillväxt de närmaste åren och trots alla brister, stiga påtagligt över Riksbankens mål om 2 procent annat än tillfälligt. Därför kommer reporäntan inte förändras under prognoshorisonten. De korta marknadsräntorna stannar därför också kring nollstrecket under perioden, medan långa marknadsräntor (10 år), som stigit en del under inledningen av året landar kring 0,6 procent i slutet av prognosperioden. Både KPI och KPIF (KPI med fast ränta) har stigit något under året bland annat till följd av stigande energipriser. Detta är emellertid tillfälligt och både KPI och KPIF faller tillbaka något till en årstakt runt 2 procent eller strax därunder under prognosåren (se diagram 19).

Tabell 3 Inflation, ränta och växelkurs

	2020	2021	2022	2023
KPIF	0,5	2,4	2,1	1,7
KPI	0,5	2,2	2,0	1,7
Reporänta	0	0	0	0
10-årsränta	0	0,4	0,5	0,6
SEK/EUR	10,0	10,1	10,1	10,0
SEK/USD	8,2	8,8	8,9	9,0

Anm. Inflation: årsgenomsnitt, ränta och växelkurs: årets slut.

Källor: Riksbanken och Svenskt Näringsliv.

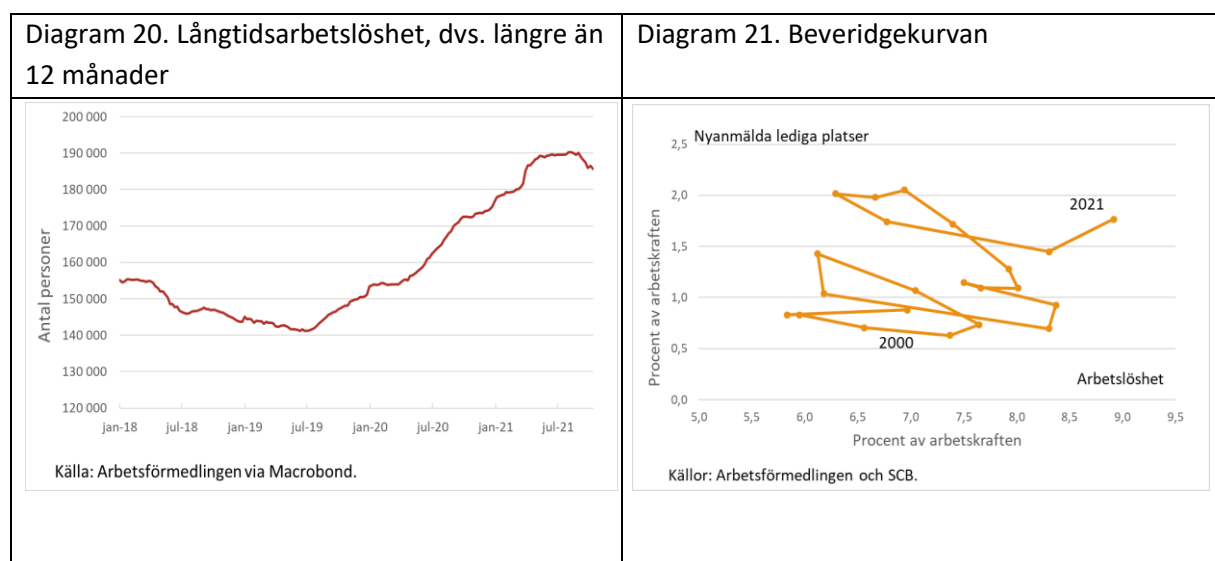
Arbetsmarknad

Kompetensbrist skapar problem på arbetsmarknaden

Återgången i ekonomin till ett normalläge efter pandemin innebär stor påfrestning på arbetsmarknaden. Nya digitala arbetssätt och klimatomställning mot en grön ekonomi påverkar arbetsmarknaden i grunden. Omställningen är snabb och kompetensbristen blir påtaglig.

Trots rekryteringsproblem kommer sysselsättningen att öka i snabb takt det närmaste året. Stora delar av servicesektorn, som varit i princip helt nedstängda under pandemin, återgår nu till normal verksamhet. Restauranger, hotell, konferensverksamhet, teatrar, biografier mm. återanställer nu personal i snabb takt.

Långtidsarbetslösheten (personer som varit arbetslösa mer än 12 månader) ökade snabbt med ca 35 000 personer under pandemin från mars 2020 till augusti 2021, men har nu börjat minska de senaste månaderna (se diagram 20).

De höga tillväxttakterna i ekonomin under 2022 gör att sysselsättningen ökar i snabb takt, 2 procent, eller med ca 100 000 personer. Sysselsättningen ökar i flertalet sektorer, men mest i de delar av ekonomin som varit mest nedstängda. I kraft av förbättrad konjunkturbild kommer långtidsarbetslösheten sannolikt att pressas tillbaka. Den förblir dock på hög nivå och signalerar kvarstående matchningsproblem under hela prognosperioden.

Matchningsproblemen på den svenska arbetsmarknaden är inget nytt fenomen. Dessa problem har funnits före, under och kommer sannolikt fortsätta att vara problematiska också efter pandemin. Det är stor efterfrågan på vissa kompetenser samtidigt som arbetskraftsutbudet till stor del inte besitter de färdigheter som företagen efterfrågar. Det är en anledning till att arbetslösheten är så pass hög som den är. Att det på samma gång som det finns brist på viss typ av kompetens också råder ett stort utbud av arbetskraft kan illustreras med Beveridgekurvan (se diagram 21). Utifrån diagrammet är det tydligt att det för närvarande finns lediga platser samtidigt som arbetslösheten är hög. Det råder alltså matchningsproblem på den svenska arbetsmarknaden.

Matchningsproblemen gör att det framför allt under senare delen av prognosperioden blir svårt att få arbetslösheten att sjunka ytterligare. Omställningen i samhället mot ökad digitalisering, elektrifiering och hållbart klimat ställer krav på kompetens som till stora delar saknas idag. Redan idag klagar många företag på att de har svårt att hitta kompetent arbetskraft. Svårigheterna att rekrytera kommer hämma ekonomins utveckling om inte utbildningssystemet snabbt ställer om till de nya kompetenser som efterfrågas.

Arbetslösheten sjunker nu successivt relativt snabbt från över 10 procent under någon sommarmånad i år till 7,6 procent nästa år. Därefter går det långsamt och arbetslösheten sjunker endast med några tiondelar 2023 till 7,3 procent. Trots stark BNP-tillväxt de kommande åren förblir arbetslösheten alltså fortsatt hög i ett historiskt perspektiv.

Tabell 4 Arbetsmarknad (15–74 år)

	2020	2021	2022	2023
Arbetskraft ¹	0,4	0,6	0,6	0,4
Sysselsättning ¹	-1,3	0,0	2,0	0,7
Arbetslöshet ²	8,3	8,8	7,6	7,3

¹ Procentuell förändring, ² Procent av arbetskraften.

Anm.: Förändringar i AKU:s mätmetod fr.o.m. januari 2021 innebär att det inte går att jämföra de prognostiserade värdena med utfall för föregående år.

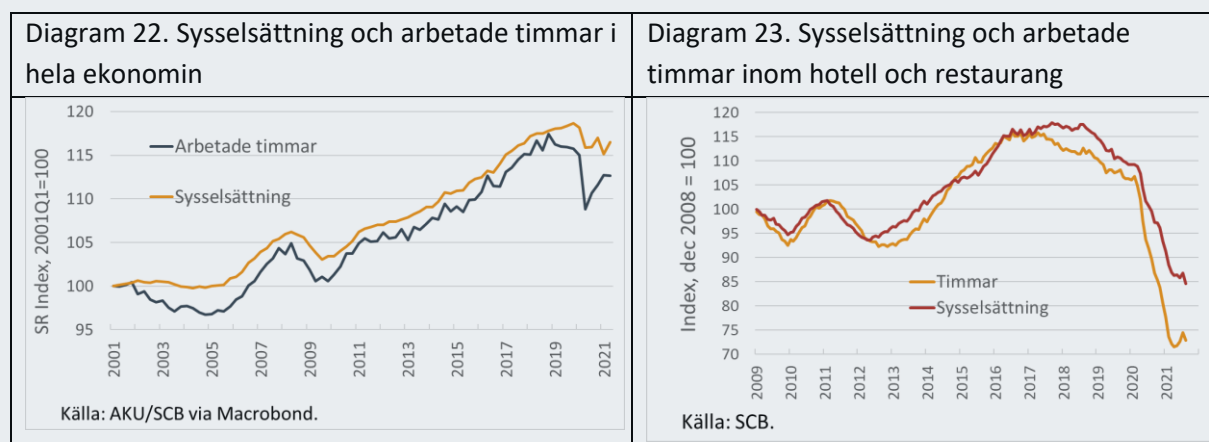
Källor: AKU/SCB och Svenskt Näringsliv.

Fördjupning: Arbetade timmar och sysselsättning – två sidor av samma mynt

Aktiviteten på arbetsmarknaden beskrivs vanligen med hur sysselsättningen förändras över tid. Ibland räcker inte det måttet för att ge en rättvisande bild av läget på arbetsmarknaden. Så är framför allt fallet vid snabba konjunkturförändringar. Då är det särskilt viktigt att också titta på utvecklingen i arbetade timmar. Under normala förhållanden visar sysselsättning och timmar ungefär samma utvecklingstakt och ger likartade beskrivningar av aktiviteten på arbetsmarknaden, förutom vissa säsongsmässiga avvikelser. Säsongsmönstret är betydligt tydligare för timmarna än för sysselsättningen då antalet sysselsatta kan vara oförändrat över sommaren medan antalet arbetade timmar sjunker när många har semester.

I diagram 22 har utvecklingen för sysselsättningen och arbetade timmar i hela ekonomin indexerats från 2008 och framåt. Serierna visar 12-månaders glidande medelvärde för timmarna och sysselsättningen. Utvecklingen visar att arbetade timmar varierar mer än sysselsättningen, vilket är naturligt då arbetade timmar följer efterfrågan (konjunktoren) närmare än sysselsättningen. När efterfrågan faller (eller ökar) reagerar arbetade timmar direkt och minskar (eller ökar). Sysselsättningen däremot är mer trögrörig eftersom det tar tid att avskeda folk vid arbetsbrist och det tar tid att anställa när efterfrågan stiger. Övertidsarbete blir ofta lösningen när efterfrågan stiger snabbt.

Under pandemin har det varit ovanligt stor skillnad mellan utvecklingen för arbetade timmar och antalet sysselsatta. 12-månaderstalen visar att de arbetade timmarna minskade med sex procent medan sysselsättningen endast minskade med två procent. Enskilda månader var skillnaden dessutom betydligt större. Förklaringen till att sysselsättningen inte minskade mer är de stora stödprogram som implementerades för att förmå företagen att behålla personalen trots att efterfrågan försvann i många sektorer.

Mönstret är liknande i alla branscher, att timmarna minskade mer än sysselsättningen under pandemin, men dramatiken skiljer sig mellan branscherna. Hårdast drabbades hotell- och restaurangbranschen där 12-månaderstalet för sysselsättningen minskade med ungefär 25 procent medan det för de arbetade timmarna sjönk med 35 procent (se diagram 23). I båda diagrammen är det tydligt att denna kris varit mycket annorlunda jämfört med finanskrisen. Då sjönk också sysselsättning och timmar men fallen var då betydligt mer likartade än de varit under pandemin.